

TEORIA POLITICA II

Optativa 20489, Llic. Ciència Política i de l'Administració

Curs 2008

Professor: Alexandre Casademunt Monfort /alex.casademunt@uab.cat

Pensament crític i modernitat: fonaments ideològics i expressions polítiques contemporànies.

1. Propòsit i objectius de l'assignatura:

Partint de la base que els alumnes ja han adquirit coneixements sobre Pensament Modern¹ (a Pensament Polític i Teoria Política I) i han abordat les seves expressions polítiques en el Liberalisme, Nacionalisme, Socialisme o Anarquisme), en aquesta assignatura es tracta de plantejar i explicar les crítiques que s'han formulat i expressat a aquest corrent principal (i hegemònic) de pensament polític. Des de mitjans del segle XX, sobretot,² (teoria crítica, neomarxisme i postestructuralisme) fins a temps més actuals (ecofeminisme, radicalisme democràtic, teoria queer), aquesta versió (pretesament) moderna (i hegemònica) de pensament sembla haver estat qüestionada per un pensament crític. Un qüestionament que sovint s'ha interpretat més com a negació anti-moderna de la realitat que com a pensament crític des de la modernitat.

També és cert, que aquest pensament crític ha tingut expressions polítiques en ideologies ben diverses i fins i tot contradictòries: des del feixisme o el fonamentalisme religiós fins a l'ecofeminisme, l'anticapitalisme, o el moviment queer; i que aquest fet, incrementa lògicament la complexitat ideològica del nostre objecte d'estudi. Així, veurem com els fonaments epistemològics, filosòfics i normatius d'aquestes "crítiques a la modernitat" també han estat molt diversos, donant-se paradoxes i dilemes que no es poden reduir a simples eixos de conflicte normatiu.³

El que tenen d'interessant aquestes crítiques, per al propòsit de l'assignatura, és que, en la mesura amb què han volgut qüestionar un "statu quo" científic i ideològic, també s'han presentat com a pensament alternatiu davant d'un pensament interpretat com a únic i hegemònic; d'una manera similar a la que ho fan alguns moviments socials quan s'adrecen també a un pensament polític interpretat com a únic i hegemònic, i que, sovint identifiquen en el pensament neoliberal que sosté l'actual model de globalització econòmica i cultural.

¹ Tot i que trobem elements de modernitat en el pensament d'Aristòtil o de Maquiavel, convindrem en acotar un període que aniria de Descartes a Hegel o Marx.

² Aquí també és susceptible de discussió acotar un període, ja que trobem elements crítics, en el pensament utòpic, en l'anarquisme o el romanticisme.

³ Si cal apuntar, ja, un cert tret en comú, com és el de llur incomoditat manifesta amb els postulats del liberalisme i del socialisme més clàssics i amb una idea unívoca de progrés.

Del propòsit de l'assignatura es desprenen dos objectius principals:

1. Iniciar l'alumne en Teoria Política Contemporània a través d'una incursió en un Pensament Crític Contemporani que ha tingut expressions en diferents dimensions del saber:

en la dimensió epistemològica i teòrica: crítica de la raó instrumental i del positivisme clàssic, hermenèutica-fenomenologia, postestructuralisme i (de)construccionisme, pensament complex, ciència post-normal, democràcia radical, teoria queer.⁴

dimensió filosòfico-normativa: teoria crítica, neomarxisme, existencialisme, situacionisme, ludisme-nihilisme, ecofeminisme, pacifisme, anticapitalisme, nova cultura del territori, moviment queer.⁵

dimensió artístic-cultural: (romanticisme-dandisme), futurisme, surrealisme-dadaïisme, Bauhaus, teatre de l'absurd, música dodecafònica, pintura expressionista, pop art, rock progressiu, punk, new age)⁶

2. En abordar aquestes crítiques de la modernitat, ens podem plantejar un debat més seriós sobre la naturalesa de les crítiques a l'actual model de globalització.

És el pensament crític, per naturalesa, anti-modern?

De què parlem quan parlem postmodernitat: de modernitat reflexiva, de modernitat alternativa?

Són veritablement Rawls i Habermas els darrers moderns, en pensament polític?

És pertinent associar modernitat a liberalisme, capitalisme o institucions de la democràcia representativa?

En què contribueixen les crítiques de la modernitat al replantejament de les institucions liberals i de la democràcia representativa?

Són els moviments altermundialistes expressions d'una crítica a una modernitat que s'identifica en l'actual model neoliberal de globalització?

⁴ Amb autors Heidegger, Derrida, Lyotard, Bataille, Foucault, Feyerabend, Morin, Munda, Laclau, Mouffe, Lovelock.

⁵ Amb autors com Horkheimer, Gramsci, Bloch, Anders, Sartre, Debord, Sacristán, Castoriadis, Latouche, Mouffe, Butler.

⁶ Tot i discutible, sigui tan sols per raons cronològiques, la inclusió del romanticisme en aquest corrent crític, aquesta inclusió respon a un criteri coherent amb el plantejament de l'assignatura.

2. Estructura del curs i temari

El curs s'estructura en dos blocs diferenciats:

A) El primer bloc aborda de forma sincrònica i diacrònica el sorgiment i desenvolupament d'aquest corrent de pensament crític. S'aprofundirà en les expressions que hagin tingut impactes en alguna de les tres dimensions esmentades (epistemològica, ideològica, artística).

El **temes** impartits són els següents:

1. Què és la Modernitat?

Elements de modernitat en el pensament polític hegemònic. Modernitat i judeocristianisme. Modernitat, liberalisme i capitalisme. Moderns i postmoderns: qui vol ser qui?

2. Pensament crític i crítica de la Modernitat

- A. Antecedents. Utopistes i realistes. Socialisme utòpic i socialisme científic. Herois anti-moderns o dandis? Romanticisme: reacció o emancipació? Simbolisme i paradisos "artificials".
- B. La crítica de la raó instrumental: les aportacions de l'Escola de Frankfurt. Teoria Crítica i Modernitat.
- C. Crítica de la modernitat marxista. Raons culturals i humanistes a Gramsci i Lukács. El grup Socialisme o barbàrie. La continuïtat del pensament neomarxista.
- D. Modernitat i crítica de la raó autoritària: Arendt i Anders.
- E. Postestructuralisme i deconstrucció de la Modernitat (Derrida-Foucault). Modernitat i espectacle en Debord.
- F. De la crítica a la proposta? Els moviments feministes, ecologistes i pacifistes. Sostenibilitat i nova cultura del territori.
- G. De la crítica a l'acció? Democràcia radical, Teoria Queer i Cyborg.

B) El segon bloc de l'assignatura s'articula en torn a 2 o 3 eixos de debat (segons alumnes):

- 1. Capitalisme i crítica de la modernitat
- 2. Gènere i crítica de la modernitat
- 3. Identitat i crítica de la modernitat

Aquests tres debats donen lloc a tallers i seminaris, amb un enfocament docent participatiu i col·laboratiu. L'alumne haurà de recórrer als continguts del primer bloc per tal de contextualitzar i argumentar en els esmentats debats.

3. Avaluació i mètode docent:

Per a superar l'assignatura, l'alumne haurà de realitzar proves i aportar evidències:

Pel que fa el **primer bloc** de l'assignatura **(50%)**:

1. Elaboració d'un curt assaig (individual i presencial) al que s'adjuntarà la ressenya de tres lectures. (100%) / (50%)

Cal superar la prova per a ser avaluat del segon bloc.

Pel que fa el **segon bloc (50%)**:

1. Participació en els tallers (organització, moderació, aportació de materials) segons l'eix de debat escollit (individual) (50%) / (50%)
2. Elaboració d'un informe i presentació de les conclusions dels tallers (col·lectiu) (50%) / (50%)

L'alumne haurà d'assistir obligatòriament als seminaris de cadascun dels eixos de debat, però només als tallers de l'eix de debat que hagi escollit.

4. Bibliografía

Sobre l'Escola de Frankfurt:

Max Horkheimer i Theodore W. Adorno:

Ferrarotti, Franco (1975): "Max Horkheimer. La lucha de la razón contra la burocratización total" a *El pensamiento sociológico de Auguste Comte a Max Horkheimer*, Ediciones Península: Barcelona.

Horkheimer, Max; Adorno, Theodore W. (2001): *La Dialéctica de la Ilustración. Fragmentos filosóficos*, Ediciones Trotta: Madrid

Horkheimer, Max (2002): *Crítica de la razón instrumental*, Ediciones Trotta: Madrid

Jay, Martin (1974): *La imaginación dialéctica. Una historia de la escuela de Frankfurt*, Taurus: Madrid.

Jürgen Habermas

Carlos Gómez Sánchez (1997): "La escuela de Frankfurt: J. Habermas" a *Historia de la Teoría Política*, F. Vallespín ed. Tomo 6, Alianza Editorial: Madrid

Jürgen Habermas (1988): "La modernidad un proyecto inacabado" a *Ensayos Políticos*, Ediciones Península: Barcelona.

Enrique Menéndez Ureña (1985): "Habermas, culminación de la tradición filosófica histórica moderna" a *El pensamiento alemán contemporáneo. Hermenéutica y teoría crítica*, Documentos y estudios, 45. Fundación Friedrich Ebert: Madrid.

José M. González, Fernando Quesada (1988): "Filosofía Política, ética y democracia en Jürgen Habermas (capítulos 1 a 3) a *Teorías de la democracia*, Anthropos: Esplugues de Llobregat.

Hebert Marcuse:

Hebert Marcuse (1971): *Per una nova definició de la cultura*, L'escorpí, 32, Edicions 62: Barcelona

Hebert Marcuse (1970): "La tolerància repressiva" a *Crítica de la Tolerància Pura*, R.P. Wolff, Barrington Moore, jr; Hebert Marcuse, L'Escorpí, 14, Edicions 62: Barcelona.

José Luís García de la Serrana Alférez (1997): "Marcuse y la contracultura" a *Historia de la Teoría Política*, F. Vallespín ed. Tomo 6, Alianza Editorial: Madrid

Benjamin, Walter:

Walter Benjamin (2001): "El surrealismo. La última instantánea de la inteligencia europea" a *Imaginación y Sociedad*, Walter Benjamin, Taurus: Madrid

Jesús Aguirre (2001): "Walter Benjamin. Estética i revolució" a *Imaginación y Sociedad*, Walter Benjamin, Taurus: Madrid

Sobre d'altres pensadors crítics (no escola de Frankfurt):

Barrington Moore, Jr. (1969): *Poder Político y teoría social*, Editorial Anagrama: Barcelona

Camus, Albert (1966): *L'Home revoltat*, traducció Joan Fuster, Col·lecció Isard, Vergara: Barcelona.

Castel, R. (2006) : *Pensar y resistir: la sociología crítica después de Foucault*. Círculo de Bellas Artes : Madrid

Castoriadis, Cornelius (2006): *Una sociedad a la deriva*, Katz: Buenos Aires.

Castoriadis, Cornelius: <http://www.magma-net.com.ar/>

Drew, Donald (1981) : *El Arte y la Izquierda en Europa*, Gustavo Gili: Barcelona

Eribon, Didier (2001): "Las heteropatías de Michel Foucault" (caps. III i VII) a *Reflexiones sobre la cuestión gay*, Anagrama: Barcelona

Gramsci, Antonio (1974): *La Formación de los intelectuales*, Grijalbo: Barcelona

Gramsci, Antonio (1978): *Introducción a la filosofía de la praxis*, Ediciones Península: Barcelona

Gramsci, Antonio: <http://www.gramsci.org.ar/>

Gray, J. (2006): *Contra el progreso y otras ilusiones*. Paidós: Barcelona.

Luhmann Niklas (1990): *Sociedad y sistema: la ambición de la teoría*, Paidós: Barcelona

Morin, Edgar (1998): "La política de civilització" a *Una política de civilització*, Edgar Morin i Sami Naïr, Proa: Barcelona

Mouffe, Chantal (1999): *El retorno de lo político. Comunidad, ciudadanía, pluralismo, democracia radical*, Paidós: Barcelona

Negri, Toni (2005): *Multitud*, DeBolsillo: Barcelona

Negri, Toni (2006): *Movimientos en el Imperio. Pasajes y paisajes*, Paidós: Barcelona

Polanyi, K. (1989); *La gran transformación*, La Piqueta: Madrid

Postone, M. (2007): *Marx Reloaded*. Traficantes de Sueños: Madrid

Sánchez, Cristina (1997): "Hannah Arendt" a *Historia de la Teoría Política*, F. Vallespín ed. Tomo 6, Alianza Editorial: Madrid

Sartori, Giovanni (1993): "La cultura de la revolución" a *La democracia después de comunismo*, Alianza Editorial: Madrid

Sauquillo, Julián (1997): "El discurso crítico de la modernidad: M. Foucault" a *Historia de la Teoría Política*, F. Vallespín ed. Tomo 6, Alianza Editorial: Madrid

Sen, A (2007) : *Identidad y violencia. La ilusión del destino*. Katz: Buenos Aires.

Vallespín, Fernando (ed.) (1994): *Historia de la Teoría Política*, volums 5 i 6, Alianza Editorial: Madrid

Waresquiel, Emmanuel (2004): *Le siècle rebelle. Dictionnaire de la contestation au XX siècle*, Larrousse : Paris

Sobre ecofeminisme i pacifisme:

Altwater, Elmar (1994): *El precio del bienestar*, Edicions Alfons el Magnànim: València

Bahro, Rudolph (1978): *La alternativa*, Materiales: Barcelona

Beauvoir, S. (1972): *El segundo sexo. Vol. 1: Los hechos y los mitos . Obras Completas de Simone de Beauvoir*. Cátedra: Madrid

Beauvoir, S. (1972): *El segundo sexo. Vol. 2: La experiencia vivida. Obras Completas de Simone de Beauvoir*. Cátedra: Madrid

Butler, Judith (1990): *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*, Routledge:

Butler, Judith (2006): *Vida precaria. El poder del duelo y la violencia*. Paidós: Barcelona.

Commoner, Barry (1978): *El círculo que se cierra*, Plaza y Janés :Barcelona

Deléage, Jean Paul (1993): *Historia de la Ecología*, Antrazyt, num. 61, Icaria: Barcelona

Dobson Andrew (1997): *El pensamiento político verde*, Paidós: Barcelona

Dobson, Andrew (1999): *Pensamiento verde: una antología*, Trotta: Valladolid

Eribon Didier (2001): *Reflexiones sobre la cuestión gay*, Anagrama: Barcelona

Fernández Buey, Francisco (2004): *Guía para una globalización alternativa. Otro mundo es posible*, Ediciones B: Barcelona

García, Ernest (1999): *El trampolín fáustico. Ciencia, mito y poder en el desarrollo sostenible*, Tilde: Valencia.

Gorz, André (1980): *Ecología y Política*, El Viejo Topo: Barcelona

Harich, Wolfgang (1978) : *¿Comunismo sin crecimiento?*, Materiales: Barcelona

Harich, Wolfgang i Sacristán Manuel (1981): "Una conversación con W. Harich y M. Sacristán" a *Mientras Tanto*, núm. 8, Materiales: Barcelona

- Lipietz, Alain (1993): "Exigencias antiguas, esperanzas nuevas" a *Mientras Tanto*, núm. 56, Materiales: Barcelona
- Lipietz, Alain (1997): *Elegir la audacia. Una alternativa para el siglo XXI*, Trotta: Madrid
- Lovelock, James (1993): "Qué es gaia" a *Las edades de gaia. Una biografía de nuestro planeta vivo*, Metatemas, 29, Tusquets: Barcelona
- Manuel Sacristán (1987): *Sobre pacifismo, ecología y políticas alternativas*, Antrazyt, núm. 45, Icaria: Barcelona.
- Martínez Alier, Joan (2004): *El ecologismo de los pobres, conflictos ambientales y lenguajes de valoración*, Icaria: Barcelona
- Masjuan, Eduard (2000): *La ecología humana en el anarquismo ibérico*, Antrazyt, núm. 155, Icaria: Barcelona
- O'Connor, James (1990): "Socialismo y ecologismo: mundialismo y localismo" a *Ecología Política*, núm. 2. Icaria: Barcelona
- Ovejero, Félix (1990): "Ecología y proyectos de izquierda" a *Ecología Política*, núm. 2. Icaria: Barcelona
- Riechmann, Jorge (2004): *Gente que no quiere viajar a Marte. Ensayos sobre ecología, ética y autolimitación*, La Catarata: Madrid
- Roca, Jordi (1990): "Una nota sobre la acción colectiva y los problemas ecológicos" a *Ecología Política*, núm. 2. Icaria: Barcelona
- Tello, Enric (1997): "La espiral fundamentalista. liberales, verdes y rojos" a *Mientras Tanto*, núm. 70.
- Thompson, E. P. et al. (1983): *Protesta y sobrevive*, Herman Blume: Madrid
- Valencia Sáiz, A. (2004): "teoría política y ecologismo: algunas claves de la actual teoría política verde", a A. Valencia y F. Fernández Lebrez (eds.), *La Teoría política frente a los problemas del siglo XXI*, Universidad de Granada, Granada
- Valencia Sáiz, Àngel (2003): "Ciudadanía ecológica: una noción subversiva dentro de una política global", en *Revista de Estudios Políticos*, num. 120
- Valencia Sáiz, Àngel (ed.) (2006): *La Izquierda Verde*, Icaria:Barcelona